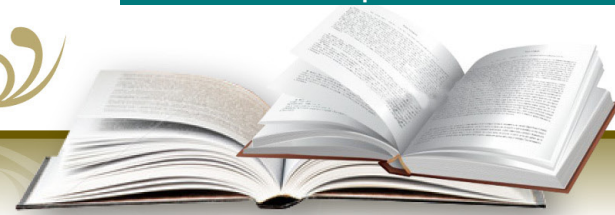

תורה והוראה

מאמר השבוע עוסק בשאלה ההלכתית של "דן לכף זכות". האם יש חיוב מן התורה לדון את הזולת לכף זכות? ביחס למי נאמרה חובה זו? האם עלינו למתוח את גבולות ההיגיון כדי לדון לכף זכות? והאם מי שאינו דן לכף זכות חייב לבקש מחילה? בשאלות אלו, ועוד, נדון במאמר השבוע.

לדון לכף זכות: בין מצווה לחובה מוסרית

התכונה הבסיסית של בלעם היא תכונת "עין רעה". כן נאמר במשנה (אבות ה, יט), לפיה תלמידיו של בלעם הרשע מתאפיינים ב"עין רעה", ואילו תלמידי של אברהם אבינו מתאפיינים ב"עין טובה". זוהי התכונה שעמדה מאחורי כוח הקללה של בלעם: בצורה חדה ויוצאת דופן, הוא ידע לראות את הרע והחסרונות שבזולת. ההשלכה היסודית ביותר "עין טובה" לעומת "עין רעה" היא האופן שבו אנו דנים את חברנו. מי שיש לו עין טובה רואה את הטוב שבזולת, ודן אותו לכף זכות; מנגד, בעלי העין הרעה ידגישו את הרע ויטו לדון את הזולת לכף חובה.

מכאן אנו באים לדון במאמר הנוכחי בשאלה ההלכתית של "דן לכף זכות". האם יש חיוב מן התורה לדון את הזולת לכף זכות? ביחס למי נאמרה חובה זו? האם עלינו למתוח את גבולות ההיגיון כדי לדון לכף זכות? והאם מי שאינו דן לכף זכות חייב לבקש מחילה? בשאלות אלו, ועוד, נדון בהמשך הדברים.

מצווה מן התורה

המקור הראשון למצווה לדון לכף זכות נמצא בצו הפסוק: "בצדק תשפוט עמיתך" (ויקרא יט, טו). הפשט הפשוט של הפסוק, כמבואר בספרא (שם), הוא הוראה לבית הדין - לדון בהגינות ולפי דין התורה. אולם, לצד כמה הוראות הנוגעות לבתי הדין, מבואר בגמרא (שבועות ל, א) שיש ללמוד גם לימוד כללי, שלא במסגרת בית הדין: החיוב לדון לכף זכות.

לאחר שמביא את דברי הספרא, הרמב"ם מזכיר בספר המצוות (עשה קעז) גם את החיוב לדון לכף זכות: "ויש בו עוד שראוי לדון את חברו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב ולחסד".

יש מבין הראשונים שהגבילו את מצוות התורה של "בצדק תשפוט עמיתך"

קורא יקר,

שנינו במשנה (ב"ב ס, א): "לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון". אסור לאדם לפתוח דלת מול דלתו של חברו, וחלון מול חלונו של חברו, כדי לשמור על פרטיות רשות היחיד.

על כך מביאה הגמרא מקור מפרשתנו: "מנהגי מילי? א"ר יוחנן, דאמר קרא: וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו. מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה. אמר: ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה".

כשאמר בלעם, "מה טובו אהליך יעקב", התכוון לכך שאין פתחי האוהלים מכוונים זה מול זה. על אמרה זו והלכותיה ההלכתיות אנו דנים במאמר השבוע.

ואולם, דרשה נוספת שדרשו חז"ל על אותה ברכה מתייחסת דווקא לבתי כנסת ובתי מדרש (סנהדרין קה, ב): "אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות". הטובים שבאוהלי ישראל הם בתי הכנסת ובתי המדרש.

יש להבין: מה הקשר בין שתי הדרשות? האם יש שייכות בין מה שאין פתחי האוהלים מכוונים זה לזה, לבין מעלת בתי כנסיות ובתי מדרשות המיוחדים לעבודת ה'?

לאור דברי המהר"ל (נצח ישראל,

דווקא למסגרת של בית הדין. המאירי, למשל, כותב שההוראה לדון לכף זכות אינה אלא "סרך רמז" מלשון הפסוק, ומשמע אפוא שאין בכך מצווה מן התורה. ואולם, אחרים, כגון החינוך (מצווה רלה) ורבנו יונה (שערי תשובה, שער ג, אות ריח) הסכימו לדעת הרמב"ם. כלשון רבנו יונה, "היא מצות עשה מן התורה, שנאמר: בצדק תשפוט עמיתך".

לפי דעות אלו, החובה לדון לכף זכות אינה רק מידה טובה והנהגה ראויה, אלא יש בה אף מצווה מן התורה.

מידה ראויה

לצד מצווה הנלמדת מן הפסוק, חז"ל מרחיבים את הדיבור אודות החובה המוסרית לדון את הזולת לכף זכות.

במשנה במסכת אבות נאמר, משמו של יהושע בן פרחיה: "עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל אדם לכף זכות" (פרק א, משנה ו). מדברי המשנה משמע שכמו שיש לאדם "לקנות חבר", כך ראוי לו לדון את כל אדם לכף זכות - שעל-ידי כך יזכה ליחסים טובים עם הזולת.

במקום אחר, הגמרא קובעת שמי שדן את חברו לכף זכות, יזכה שהקב"ה ידון אף אותו לכף זכות (שבת קכז, ב). חז"ל מציינים מעשיות שבהן גדולי התנאים נזהרו זהירות מופגת לדון לכף זכות ולא לחשוד באדם שלא כדין. לאחר שרבי עקיבא ורבי (בשני אנקדוטות שונות) הפליגו במאמצים לדון את חבריהם לכף זכות, נאמר להם: "כשם שדנתוני לכף זכות המקום ידן אתכם לזכות". גם כאן משמע שמדובר במעלה מוסרית, ולא בחיוב גמור.

הרמב"ם אף מציין את המעלה של "לדון כל אדם לכף זכות" בהלכות דעות (פרק ה, הלכה ז), וכולל אותה במעלות שבהן ראוי לתלמיד חכם לנהוג.

כן, יש לציין שלצד המעלה של לדון לכף זכות אנו מוצאים בדברי חכמים שיש להתייחס לאנשים בחשד הראוי לנסיבות העניין. לדברי מסכת דרך ארץ רבה (פרק ה), "לעולם יהיו כל בני אדם חשובין לפניך כלסטים, והוי מכבדן כרבן גמליאל" (הדברים הובאו ברש"י, תנעית כג, ב). מבואר שם מעשה ברבי יהושע, שחשד במי שהכניס לביתו, ונקט באמצעי זהירות כדי שהלה לא יוכל לגנות את רכושו. הלה לבסוף התגלה כגנב, והאמצעים שבהם נקט - השמטת הסולם מן העליה שבו ישן האורח - הצילו את רכושו. כלומר, למרות המעלה לדון את האדם לכף זכות, הצורך בזהירות גוברת ומתירה לאדם לחשוד את זולתו.

נשאלת אפוא השאלה: האם לדון את הזולת לכף זכות מהווה מצווה וחיוב גמור, ואולי מצווה מן התורה, או שמא מדובר במעלה מוסרית שחז"ל ממליצים עליה?

את מי אנו דנים?

החפץ חיים מעלה שאלה זו בהקדמתו לספר חפץ חיים, כאשר הוא מונה את האיסורים שאדם עלול לעבור בסיפור לשון הרע (מצווה עשה ג). החפץ חיים מזכיר את המצווה לדון את האדם לכף זכות, והוא מבואר (בבאר מים חיים, שם): "ואל יתפוס עלי הקורא לאמר שבוודאי הרמב"ם חולק על רבינו יונה והסמ"ג

פ"ד), נראה שיש בין הדרשות קשר הדוק. מעלת בית המקדש (השני), כפי שביאר שם המהר"ל, היא באחדות העם: ועל כן נחרב הבית בשל שנאת חנם שהייתה ביניהם. המקדש הוא "מקום אחד בין כל המקומות", וישראל הוא "עם אחד בין האומות". כשהעם מאוחד, גם המקדש מאוחד לשם שמים; כשיש פירוד בעם, גם המקדש מאבד את זכות קיומו.

תנאי בסיסי למעלת אחדות העם הוא שלא יהיו פתחי האוהלים מכוונים זה מול זה. הכוונה בכך היא לא רק שלכל אחד יש את הפרטיות שלו, אלא שכל אחד יכול לגדול ולהתפתח בדרך הייחודית שלו. המשמעות של פתחים המכוונים זה מול זה אינה אחדות, אלא אחדות: כל הרשויות מחוברות ביחד, כל אחד "מפקח" על חברו ובודק אחר מעשיו.

כשאין הפתחים מכוונים זה מול זה, משמעות הדבר הוא שיש מקום לשוני בין הפרטים: זה מוצא את ייעודו בכה, וזה בכה, זה בתלמוד וזה באגדה, זה במשפט וזה בצדקה.

כך, כשאין פתחי האוהלים מכוונים זה כנגד זה, כשיש אפשרות של גיוון ושוני בין פרטי העם, ניתן לבנות אחדות אמיתית: למרות שכל אחד הוא יחיד, למרות שכל אחד הולך בדרכו הייחודית שלו, עדיין כולם מאוחדים - כאברים שונים של גוף אחד, הממלאים כל אחד תפקיד שונה.

כיון שזוכים לאחדות, זוכים ל"מקדש מעט" - למעלת בתי כנסיות ובתי מדרשות, מעין מעלת המקדש עצמו. לקראת י"ז בתמוז, נתפלל שנזכה לבניין בית המקדש בקרוב.

"מה טובו אהליך יעקב, משכנותך ישראל".

הרמב"ם, "אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם ובפעולות הטובות, ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע, ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק הוא, ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב, ואין מותר לך לחשדו. ועל זה אמרו: כל החושד בכשרים לוקה בגופו".

על דרך זו יבוארו דברי הגמרא במסכת ברכות (יט, א), שם מבואר שכאשר תלמיד חכם עושה מעשה שנראה לנו כחטא, יש עדיין לפרש את המעשה בדרך של היתר, גם בדוחק. אפילו אם הוא בוודאי חטא, יש להחליט שהוא עשה תשובה מיד - "בוודאי עשה תשובה" - ולהניח שמדובר בנפילה רגעית וכי הוא כבר חזר לדרכיו הטובות.

באשר למי שאינו תלמיד חכם, אך הוא עדיין אדם ישר וטוב, כתב רבנו יונה שהמצווה לדון לכף זכות נאמרה עליו, אך אין צורך למתוח את גבולות ההיגיון כפי שיש לעשות לתלמיד חכם: "ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו, יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות [...] שנאמר: בצדק תשפוט עמיתך". במקרה של "בינוני", כתב רבנו יונה ש"אם הדבר נוטה לכף חובה, יהיה הדבר אצלך כמו ספק, ואל תכריעהו לכף חובה".

החפץ חיים (ג, ז) מוסיף שגם אם סביר להניח בנסיבות העניין שהפירוש השלילי הוא האמת, עדיין מן הראוי שלא להכריע את הספק ושלא לדון אותו לכף חובה.

סוג שלישי של אדם הוא מי שידוע בתור בעל עבירה, שעובר עבירות באופן תדיר. עליו כותב רבנו יונה שאין לדון אותו לכף זכות, אלא דווקא לכף חובה: "אם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע, או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה". הרמב"ם מפליג בכך וכותב כי "כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו, ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב, ויש בו צד אפשרות רחוק לרע, ראוי להישמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב, אחר שיש בו אפשרות לרע".

סוג רביעי הוא אדם אין ידוע אם הוא טוב או רע. בנוגע אליו, כבר ראינו שיש מידה לדון אותו לכף זכות, אך אין בכך חיוב. כפי שהרמב"ם מבאר (שם), "כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע, ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע, קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע".

והסמ"ק, וסובר שהוא רק מדה בעלמא ולא מצות עשה, והראיה שהרמב"ם כתב שם בסוף מאמרו במשנה הנ"ל שהוא מדרכי החסידות".

החפץ חיים כותב שיש ליישב את הדברים: "הרמב"ם איירי שם באדם שאין אני מכירו אם הוא צדיק אם רשע, לזה בודאי אין אני מחויב מן התורה לדונו לכף זכות, רק מדה טובה בעלמא, וכן ברמב"ם בפרק ה' מהלכות דעות בהלכה ז' שמונה זה בין מדותיו של תלמיד חכם ומשמע דהוא רק מדה בעלמא, התם איירי גם כן בכהאי גוונא". מנגד, כאשר מדובר באדם הידוע כירא שמים, חלה חובה גמורה לדון אותו לכף זכות.

כפי שהחפץ חיים ממשיך לבאר, בכך מיושבים דברי הרמב"ם עצמו, שמזכיר (בספר המצוות) את המצווה לדון לכף זכות כחובה גמורה, ואילו בהלכות דעות הוא מזכיר את הדבר בתור מעלת תלמידי חכמים. כן, המשנה בפרקי אבות מזכירה בפירוש שיש לדון "את כל האדם לכף זכות" - כלומר, המשנה עוסקת בכל אדם, גם אדם שאינו מוכר. מנגד, החיוב (בניגוד למעלה בלבד) לדון לכף זכות נאמר דווקא באדם המוכר כירא שמים, שמוגדר בלשון הפסוק כ"עמיתך". (עי' להלן בכך).

ותדע דהא העתיק שם לשון המשנה דאבות הוי דן את כל אדם לכף זכות, אבל אנן איירינן באיש שאני מכירו שאינו רשע רק מן הבינונים, שם הוא חיובא דאורייתא. והראיה מהרמב"ם גופא בספר המצוות במצות קע"ז הנ"ל כתב בהדיא ובכללה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות מלשון שיתחייב משמע בהדיא דאיירי בכל אדם דהתרי"ג מצות נאמרו לכל ישראל. וראה כי דברינו אמת, דבמשנה דאבות וכן ברמב"ם הלכות דיעות הנ"ל דאיירי במדות נאמר והוי דן את כל אדם לכף זכות ובמימרא דשבועות הנ"ל ובספר המצוות הנ"ל דאיירי בביאור המצות עשה דבצדק וכו' נאמר והוי דן את חבירך לכף זכות, חבירך, משמע שאתה מכירו שאינו רשע.

ארבע מידות באדם

מדברי הרמב"ם (בפירוש המשנה למסכת אבות) ורבנו יונה (שערי תשובה, שם) מבואר שכאשר מדובר באדם מוכר, יש שלשה סוגי אנשים, ולכל אחד גישה אחרת ביחס לשאלת כיצד לדון את מעשיהם.

בנוגע למי שהוא תלמיד חכם וירא שמים, יש חיוב לדון אותו לכף זכות גם כשהמעשה עצמו נוטה בפירוש לחובה. כלשון

חנה השיבה: "ותען חנה ותאמר, לא אֶדְנִי, אֲשֶׁה קִשְׁת רוח אֶנְכִי, וְיִין וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי". לפי דברי הגמרא, חנה אמרה לעלי כי "לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שאתה חושדני בדבר זה". כאשר עלי הבין את טעותו, הוא ביקש ממנה מחילה.

מכאן לומדת הגמרא שמי שחושד את חברו שלא כדין, עליו לפייסו ולבקש ממנו מחילה. יש לו אפילו לברכו: "אמר רבי אלעזר: מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו, שנאמר: ואלקי ישראל יתן את שלתך".

סיכום

המצווה של לדון את הזולת לכף זכות אינה מחייבת אותנו בנאיביות. אנחנו יודעים שבני אדם אינם מושלמים מטבעם, ויש לנו להיזהר מפני אותם כשלים אנושיים פן ניזוק בהם - אנו או זולתנו. עם זאת, התורה מאיצה בנו לדון את הזולת - את מי שראוי לכך - לכף זכות, בעין טובה.

עמידה בכך כרוכה בעבודה מוסרית מרובה. לעתים אנו נוטים להשליך על אחרים את הפגמים שלנו, ולעתים אנו דנים את זולתנו לפי סטנדרטים גבוהים ולא ריאליים. התורה מצפה מאתנו לפתח גישה חיובית ביחס לזולתנו, ולדון אותו לכך זכות; רק כך ניתן לצפות שאף הם, ואף הקב"ה, ידונו אף אותנו לכף זכות.

יש לציין שהרמב"ם מזכיר את כל החלקים האמורים בפירושו המשנה למסכת אבות, ומשמע אפוא שכולם כלולים גם בהלכות דעות של הרמב"ם. מכאן כותב הרב אשר וייס שליט"א (מנחת אשר, ויקרא) שגם מצוות התורה של לדון לכף זכות היא מצווה שיסודה התנהלות מוסרית ותקינה, על דרך איסור התורה של סיפור לשון הרע, שאף הוא יסודו במידה של עין טובה.

לשון הרע

חשוב לציין שלכללים הנ"ל יש השלכה חשובה ביחס לשאלת סיפור לשון הרע. החפץ חיים (ג, ז) מבאר שכאשר אדם מדבר על מישהו באופן שלילי, כאשר היה מוטל עליו לדון אותו לכף זכות, אזי יש בכך משום איסור לשון הרע. הוא מוכיח הלכה זו מסיפור מרים אודות משה רבנו, שכן מרים נענשה במה שהיא לא דנה את משה רבנו לכף זכות. על כן הקב"ה גער בה באומר "מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" (במדבר יב, ח).

בקשת מחילה

בפסוק מבואר שחנה התפללה אל הקב"ה בשקט, ואילו עלי הכהן חשבה אותה לשיכורה: "וְחָנָה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ, רַק שְׁפָתֶיהָ נִעְוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע, וַיַּחֲשֹׁבָהּ עָלַי לְשֹׁכְרָה". בגמרא (ברכות לא, א) מבואר שתנועותיה ואופן תפילתה גרמו לו לחשוד בה, שלא כדין, עד שהוא גער בה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי עָלִי, עַד מָתַי תִּשְׁתַּפְּרִין; הֲסִירִי אֶת יַיִנְךָ מֵעַלְיָךְ?".

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

אכילת פירות לשם סעודה שלישית אחרי השקיעה

שאלה:

שלום וברכה. ראיתי בהלכה שמי שהתחיל לאכול סעודה שלישית לפני השקיעה אך לא קבע סעודה כגון שאכל פירות או מזונות, בהגיע שעת השקיעה חייב להפסיק לאכול. שאלתי לגבי אשתי שאסור לה לאכול גלוטן. א. האם בכלל יש אצלה דבר כזה של לקבוע סעודה על פירות/קטניות וכד. ב. ומתוך כך מה דינה לגבי סעודה שלישית? האם צריכה בכל מקרה שהוא להפסיק בשקיעה?? תודה

תשובה:

שלום וברכה

מעיקר הדין לפי פשוטם של דברים, וכפי המובא בשו"ע בס' רצט סעי' א, מי שאוכל פירות או קטניות אסור לו להמשיך אחרי השקיעה, אמנם בס' פסקי תשובות שם הערה 20, הביא שהגרש"ז אויערבך הסתפק בזה לגבי אדם שאוכל את הפירות לשם קיום מצות סעודה שלישית, שאולי יש בזה ענין של קביעות, ראה שמירת שבת כהלכתה פרק נט הערה מז, וכן הביא שהסתפק בשרגא המאיר ח"ב סי' עב, וציין שיותר יש להקל בזה לנשים שבלאו הכי יש מחלוקת אם חייבות בהבדלה, אף שלהלכה נקטינן שחייבות בהבדלה. לכן, בפרט במקרה שלכם שהיא רגישה לגלוטן, ולאסור זאת זה מניעה של שמחת ועונג שבת, והצירוף אם שאר בני המשפחה באופן קבוע, ולכך יש יותר להקל בענין זה לכאורה.

ערב טוב

חילוץ ממעלית ע"י צוות מכבי האש

שאלה:

האם מי שהזמין את צוות מכבי האש לחלץ מהמעלית צריך לשלם את החילוף כאשר קיים שירות חילוף מחברת המעליות, וכן אם המחולץ לא הזמין רק אחד מהשכנים או אדם זר, על חלות התשלום, על כל הדיירים המחולץ או המזמין.

תשובה:

שלום וברכה,

המזמין שירות של חילוף צוות מכבי האש, חייב הוא לשלם מכיסו עבור החילוף והצלחה. ולכן אם הנתקע הוא שהזמין את צוות החילוף או ששלח אדם אחר שיזמין עבורו חילוף של כיבוי אש, חייב הנתקע לשלם. ואם אדם זר הזמין מעצמו חילוף של כיבוי אש, המזמין חייב לשלם מכיסו את הוצאות החילוף. ולמרות שכוונתו הייתה לטובה, לא יכול לחייב את ועד הבית או את הנתקע במעלית, מאחר וניתן היה להזמין את שירות הביטוח של המעלית.

בהצלחה.

מקורות:

אם הנתקע הזמין שירות כבאות, חייב לשלם עבור הצלתו, ואין אפשרות לחייב את ועד הבית מאחר וועד הבית מבוטח, ואם מחייבים את ועד הבית חייב הוא לשלם לוועד הבית, כדין המציל עצמו בממון חברו שחייב לשלם, וכמבואר בשו"ע חו"מ סימן שנט ס"ד. וסימן שפ ס"ג.

ואם ואדם זר הזמין שירות של מכבי אש כי להציל את מי שנתקע במעלית, מבואר בשו"ע שם שאם שבר כלים כדי להציל את חברו - פטור המציל, כדי שלא ימנע מלהציל את חברו. אמנם נראה שאם יכל להציל בלי לשבור כלים, חייב לשלם, וכאן שיכל להזמין את חברת הביטוח, לא יוכל לתבוע את ההוצאה מאותו אחד שנתקע, שלא נהנה מההוצאה כיון שיכל להציל בחינם מחברת הביטוח.

כהן עם גיורת - האם הבן והנכד חייבים בפדיון הבן?

שאלה:

כהן שהתחתן עם גיורת האם חילל כהונתו לענין ראשון/נשיאת כפיים? האם בניו כהנים? ביתו ילדה בן בכור האם פטור מפדיון?

תשובה:

שלום רב,

הכהן נותר כהן, ולעולם אינו נעשה חלל. אלא שמאחר שהיא חילל את כהונתו, אינו עולה ראשון ואינו נושא כפיו עד שישוב בתשובה ויעזוב את האישה האסורה עליו. ולאחר מכן הוא יכול לחזור לכהונתו.

הבן כמובן הוא חלל ואינו נושא כפיו כלל. המשמעות היא שבניו של אותו בן גם הם חללים, ואילו בנות החללים אסורות לכהונה. אולם לאחר שנשא ישראלים או לויים, ילדיהם כשרים לחלוטין ואינם חללים.

לגבי פדיון הבן של בן הכהן עצמו זו שאלה מעניינת: ראה שו"ע יו"ד סי' שה סעי' יט: "כהן שנולד לו כד בן חלל, מת האב בתוך שלשים יום חייב הבן לפדות את עצמו, שלא זכה האב בפדיונו. ואם מת האב לאחר שלשים יום, כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו, הילכך יפריש הפדיון ויעבדנו לעצמו". כלומר, האב הכהן כמובן שאינו חייב לפדות את בנו משום שהוא עצמו זוכה בפדיונו. יש נידון בפוסקים אם האב חייב להפריש ולזכות בזה או לא. אולם לכאורה בשאלה המוצגת כאן שהאב הכהן עדיין חי עם אישה שאסורה לו, הרי הוא גם לא זכאי לקבל מתנות כהונה ולא אמור גם לקבל פדיון הבן (ראה כנסת הגדולה יו"ד סי' שלא בהגה"ט ס"ק כ'). א"כ יש לעיין האם במקרה כזה הוא גם זוכה בפדיון הבן לעצמו.

לשאלה האם בתו שילדה בן בכור, האם הבן חייב בפדיון, התשובה היא כן. היא חללה וכשם שהבן עצמו כאמור חייב בפדיון, ודאי שבן הבת חייב בפדיון.

למי שייכים כספי רשלנות רפואית שהאישה קיבלה

שאלה:

שלום

עברתי רשלנות רפואית ונגרם לי נזק ובית חולים שילם לי פיצויים על הנזק הרפואי ועל הסבל שעברתי .. עכשיו האם מותר לבעלי להשתמש בכסף זה ללא רשותי האם הכסף שניתן לי שייך לבעלי או לי?

תשובה:

שלום רב,

תשלום הפיצויים שייך לאישה. אולם המרכיב הרפואי - הוצאות רפואיות הגלומות בתשלום הפיצויים שייך לבעל. וראה במקורות את הנימוקים ועוד פרטים בנידון.

מקורות:

ראשית, עלינו לסקור את סוגיית משכורתה של האישה בזמנינו כאשר בדרך כלל אינה עוסקת במלאכות המוטלות על האישה. האם באופן זה מעלה ידיה שלה או של בעלה, ויש לזה מעט השלכה לגבי תשלומי הפיצויים הרפואיים.

לדעת הרשב"א כאשר האישה עוסקת במלאכה שאינה מחוייבת בה, מעשה ידיה שלה: וכך כתב בענין אלמנה שעסקה

בקרקות היתומים והשביחו: "הרי האשה אינה חייבת לטרוח לסתור ולבנות לעקור ולנטוע ולא להתעסק בריבית, אלא לעשות בצמר, ואם רוצה הבעל לשנותה למלאכה אחרת אינו רשאי, שאינה אצלו כעבדים וכו', וכיון שכן, אם ניזונת משל יתומים, אם השביחה או הרוויחה במעות למה אנו דנים שבח ורווח זה במעשה ידיה להיות ליתומים וכו'". וכ"כ הטור (סי' צה) בשם הראב"ד. אולם, מדברי הרשב"ם (בבא בתרא קמ"ג, ב) נראה שגם במקרה זה מעשה ידיה לבעל. ראה שם בגמ': "וכן האשה שהשביחה את הנכסים (שהניח בעלה לאחר מותו ואף היא מקבלת מקצתם בכתובתה), השביחה לאמצע. ואם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי הרי אני עושה ואוכלת, השביחה לעצמה". ופ"י רשב"ם: "והוא דלא שקלה מזוני, דאי שקלה מזוני לא, דתנן, אלמנה ניזונת מנכסי יתומים ומעשה ידיה שלהם". ומבואר מדבריו, שכאשר היא ניזונת מנכסי יתומים דדינם כאביהם ליטול את מעשה ידיה כנגד המזונות, שבח זה שהשביחה בנכסים שלהם הוא, אף שעבודת הקרקע אינה מן המלאכות שהאשה חייבת לעסוק בהן למעשה ידיה. העולה מדבריו שאף על פי שהבעל אינו רשאי לתובעה לעסוק במלאכות אלו, כל שעשתה כן מרצונה - מעשה ידיה לבעל. וראה עוד בדברי הרא"ש בתשובותיו (כלל נ, הובאו הדברים בבית יוסף סי' קס): "באותן ג' חודשים שהיא ניזונת, מעשה ידיה ליבם בכל מה שתרוויח, בין ממלאכה או סרסורית ובכל דבר, ואינה יכולה לקנות חפצים או מלבושים במעשה ידיה בלא רשות היבם". הנה להדיא מדבריו, שלא רק מעשה ידיה של טוויית הצמר לבעל אלא אף אלו שהרוויחה במסחר וכדו'. אולם מהטור שם נראה שהרא"ש אינו חולק על הרשב"ם דכל שאין הבעל רשאי לכופה אין מעשה ידיה מאותה המלאכה שלו, אלא דכך היא כוונת דבריו, דהואיל ואלמנה זו השביחה את נכסי יתומים, לא גרע דינה מכל יורד לשדה חבירו, דאינו נעשה שותף בקרקע אלא נוטל שכר טורחו ויוצא, ואה"נ, דאף כאן, כיון שאין היתומים זוכים במעשה ידיה [מחמת סברת הרשב"ם א], עליהם לשלם לה את שכר טורחה. ומ"מ בשו"ע (סי' צה סעי' ז) הביא את השיטות הללו ולא הכריע ביניהם, ואילו ברמ"א שם פסק כהרא"ש.

נמצא שבזמנינו מאחר שמנהג הנשים שעוסקות במלאכות שאינן מיוחדות לנשים בדווקא זה תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, האם מעשה ידיה שלה או של בעלה.

אולם בנידון דידן, שההכנסה אינה נובעת מחמת מלאכה שהיא עסקה בה, אלא פיצויים בגין רשלנות רפואית, נראה שאין זה שייך לבעל כלל. שהרי גופה אינה ברשותו לדרוש את הפיצויים אליו. וגם עפ"י החוק הפיצויים משולמים לזה שנפגע - קרי האישה.

ראה שו"ע אבה"ע סי' פג: החובל באשת איש (אדם אחר שחבל באשת איש), השבת והריפוי לבעלה, והצער, שלה והבשת והנזק, אם בגלוי הוא, כגון שחבל בפניה ובצוארה או בידה וזרועותיה, השליש שלה ושני שלישים לבעל, ואם בסתר הוא הנזק, השליש לבעל וב' שלישים לאשה. של בעל, נותנין לו מיד; ושל אשה, ילקח בהם קרקע והבעל אוכל פירות. ואינה יכולה למחול, לא על חלקו ולא על חלקה; ואם מחלה, אינה מחילה, ומ"מ אינו יכול לתבוע חלקה אלא בהרשאתה".

כלומר, ריפוי שייך לבעל משום שהבעל חייב ברפואתה, לכן ברור שהתשלום שייך לבעל. והשבת גם הוא שייך לבעל משום שהיא הושבתה ממלאכתה ולא יכלה לעשות את המלאכות שהיא חייבת לעשות עבור בעלה, לכן גם תשלום זה שייך לבעל. לכן כתב שם הבית שמואל (ס"ק א') שאישה שעושה מלאכות שאין הבעל יכול לחייבה לעשותן (כנהוג בזמנינו - כנ"ל). אין השבת של הבעל אלא של האישה.

לכן, אני לא יודע כיצד מורכב תשלום הפיצויים. אני מניח שהוא מורכב מכמה סעיפים. אז עקרונית הכל שייך לאישה משום שהיא זוכה בזה והיא זו שמקבלת את זה ישירות מהביטוח של הרופא או מהגוף הרפואי שהאישה תבעה אותם. אולם מה שיש לדון הוא בחלק הרפואי במקרה שהוא מגולם בתוך תשלום הפיצויים. האם זה שייך לבעל או לא. לכאן לאור האמור, הסכום הזה שייך לבעל, כי הוא זה שמחוייב ברפואתה. אולם במקרה שיש איזה פער בין התשלומים. כלומר, הוצאות הרפואיים היו X וסעיף התשלום עבור ההוצאות הרפואיות במרכיב הפיצויים היה גבוה יותר, אז יש לדון על החלק הזה למי הוא שייך.

ראה ברא"ש כתובות (פ"ו סי' א): "ואי אמדוה לה' יומי ועבדו לה סמא חריפא ואיתסית בתלתא יומי וכו', המותר לדידה הוי". כלומר, האישה ציערה את עצמה ובכך העלות ירדה, המותר שלה. והוסיף הרא"ש שהרמב"ם חולק על כך. וראה שם בקרבן נתנאל שתמה על הרא"ש מנין לו שהרמב"ם יחלוק. בכל אופן, על הפער הזה בנד"ד אם הוא קיים, יש לעיין אם זה דומה להנ"ל או לא.